

Maaseutu – tuotannon tilasta kulutuksen kohteeksi

Terran edellinen maaseututeemaan keskittynyt numero ilmestyi vuonna 1991 (103: 3), joten on korkea aika päivittää maaseutumaantieteen tilannetta. Kuluneiden 15 vuoden aikana on koettu paljon: 1990-luvun lamavuodet, Suomen liittyminen Euroopan unionin jäseneksi, tietoyhteiskunnan kehittyminen ja 2000-luvun globalisaation aikakausi ovat esimerkkejä yhteiskunnallisista prosesseista, jotka ovat vaikuttaneet monin tavoin suomalaisen(kin) maaseudun kehitykseen.

Maaseutu on maantieteen vanhimpia tutkimuskohteita, sillä esimerkiksi viljelykasvien levinneisyyttä ja maankäyttöä tutkittiin jo 1800-luvulla. Kaikki maantieteilijät tuntevat vuodelta 1826 peräisin olevan von Thünenin alueellisen maankäytön mallin, joka pohjautuu alkutuotannon ja maankäytön intensiteetin vaihteluun. Agraarimaantiede oli talusmaantieteen tärkein osa 1950-luvulle saakka. Sen lähtökohdaksi voidaan tiivistää ajatus maaseudusta alkutuotannon tilana: etenkin toisen maailmansodan jälkeen Euroopassa oli pakko tehostaa ruoan tuotantoa elintarvikepulan vuoksi ja sen tueksi tarvittiin alue-eroja ymmärtävää tutkimusta.

Suomea on tapana luonnehtia Euroopan maaseutumaisimmaksi maaksi, joten myös suomalaisille maantieteilijöille maaseutu on ollut tärkeä ja lähellä oleva mielenkiinnon kohde. Suomalainen agraarimaantiede laajeni suhteellisen varhain koskemaan myös maaseudun yhteiskunnallisia muroksia, kun ryhdyttiin tutkimaan sotien jälkeistä asutustoimintaa kylmine tiloineen ja myöhemmin

maaltapakoa. Asutus- ja elinkeinorakenteiden analysoinnissa erityisesti 1970-luvulla käynnistyneet laajat kylätutkimushankkeet loivat tutkimustradition, joka on jatkunut nykypäivään saakka.

Vähitellen, 1980-luvulta lähtien, erilaiset yhteiskunnalliset ilmiöt – kuten matkailun ja loma-asutuksen lisääntyminen, pendelöinti ja maaseudun uudet työmuodot – ovat suunnanneet ihmistieteellisen maaseutututkimuksen painopistettä alkutuotannon ulkopuolelle. Maaseutua ei enää nähdä pelkkänä alkutuotannon tilana, vaan myös kulutuksen, vapaa-ajan ja virkistyspaikkana. Toisaalta maaseutututkijat tunnustavat edelleen alkutuotannon merkityksen maaseudun perustoimintana ja maaseutumaiseman ylläpitäjänä.

Suomen EU-jäsenyyden mukanaan tuoma ohjelmallinen maaseudun kehittäminen Leader-toimintaryhmineen ja kehittämisprojekteineen on työllistänyt suuren joukon maantieteilijöitä esimerkiksi opinnäytteiden muodossa. Maaseutupoliittisten kokonaisuohjelmien ja maakuntien maaseutustrategioiden laadinnassa on tarvittu koulutettuja asiantuntijoita. Samalla tutkimuksen ja kehittämisen välinen yhteys on tiivistynyt: maaseutumaantieteilijän tulee hallita sekä tutkijoiden että ”kentän” retoriikka. Käytännölläisyyden vaatimus on toisaalta usein ristiriidassa akateemisten tulostavoitteiden kanssa.

Maantiede on aina toiminut tieteenalojen rajapinnoilla eikä maaseutuun liittyvä tutkimus muodosta tässä suhteessa poikkeusta. Uusimmat, 2000-

luvun yliopistollista maaseutututkimusta vahvistaneet rakenteet ovat lähtökohtaisesti monitieteisiä. Sekä Rural Studies -verkosto että maaseutu-professorit kokoavat yhteen useiden tieteenalojen maaseudusta kiinnostuneita opiskelijoita ja tutkijoita. Nämä uudet viritelmät ovat vielä hauraassa vaiheessa, koska ne perustuvat määräaikaisiin rahoituslähteisiin. Ne ovat kuitenkin osoitus siitä, että yhteen hiileen puhaltaminen on tiedostettu maaseutututkimuksen keskeiseksi tulevaisuusstrategiaksi.

Maaseutututkimus on siis mielenkiintoisessa kehitysvaiheessa. Suomi tunnetaan EU:n tunnusmerkkinä ”mallijäsenvaltiona”, ja tältä pohjalta myös unionin maaseutupolitiikka on täällä omaksuttu nopeasti ja tehokkaasti. Maaseutuosaamisemme on saanut siinä määrin kansainvälistä tunnustusta, että osaamisen vientipyrkimyksetkin ovat kovassa vauhdissa. Erityisesti maassamme harjoitettava paikallinen toimintaryhmätyö sekä yliopistollinen maaseutututkimus ja -opetus nähdään vientikelpoisiksi ”tuotteiksi”. Tulevaisuudessa maassamme harjoitettavalta käytännönläheiseltä maaseutututkimukselta odotetaan paitsi kansainvälistymistä myös lähentymistä maataloustutkimukseen ja kaupunkitutkimukseen, joista maaseutututkimus on vähitellen erkaantunut 1980-luvun lopulta lähtien.

Yhteiskuntatieteiden niin sanottu kulttuurinen käänne on tuonut mukanaan tarpeen pohtia maaseudun erilaisia merkityksiä nyky-yhteiskunnassa. On vaarallista ja hämäävää puhua maaseudusta yksikössä, sillä maaseutuja on monenlaisia. Maaseutu-käsitteellä voidaan viitata niinkin erilaisiin asioihin kuin syrjäiseen alueeseen tai jollakin tavalla määriteltyyn elämäntapaan. Nykyisen maaseutututkimuksen ongelmana on se, että maaseutu-termiä käytetään vailla analyttistä merkitystä olevana ”tyhjänä” käsitteenä. Tällainen käsite voitaisiin aivan hyvin korvata jollakin tarkemmalla, asiaa kuvaavalla käsitteellä, kuten syrjäseutu tai maatalous. Käytännöllisen maaseutututkimuksen rinnalle tarvitaan sellaista teoreettista maaseutututkimusta, joka paitsi pohtii maaseudun merkityksiä, myös etsii ja luo maaseutu-käsitteelle uusia sisältöjä. Teoreettisia innovaatioita voidaan hyödyntää käytännön elämässä esimerkiksi silloin, kun maaseutua myydään erilaisina tuotteina kuluttajille.

Teemanumeron toimittajat

TOIVO MUILU

Maantieteen laitos, Oulun yliopisto

OLLI ROSENQVIST

Chydenius-instituutti – Kokkolan yliopistokeskus,

Jyväskylän yliopisto